

Cep Kitapları

Saffet Köse

Ticaret

iktisat
yayınları

iktisat yayınları

İktisat Yayınları – 65
Cep Kitapları Dizisi – 4

Saffet Köse, Ticaret

Yayına Hazırlayan: Emrah Yağmurlu
Musahhah: Ebru Ünver

Kapak: Seyfullah Bayram
Dizgi: Fitim Ropaj

Baskı: Sanyıldız Ofset - Sertifika No.: 23593
İvedik Ağaç İşleri San. Sit.
1354. Cad. 1358. Sok. No.: 31 Ostim / Ankara
1. Baskı: İstanbul, 2020
ISBN: 978-625-7015-38-7

© İktisat Yayınları, 2020

Bütün yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

İktisat Yayınları
Aziz Mahmut Hüdayi Mh, Türbekapı Sk. No:13, 34672 Üsküdar/İstanbul
Tel: +90 (216) 532 63 70
www.iktisatyayinlari.com

İktisat Yayınları Nobel Akademik Yayıncılık ve
İslam İktisadi Araştırma Merkezinin ortak markasıdır.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Köse, Saffet
Ticaret

1. Baskı, x + 86 s., 13 x 23 cm
Kaynakça var.

ISBN: 978-625-7015-38-7

1. Ticaret 2. Ekonomi 3. İslam iktisadı

40 Soruda Bilinmesi Gerekenler dizisi,
Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği'nin
desteğiyle hazırlanmıştır.

TİCARET

Saffet Köse

Cep Kitapları Dizisi

Bu dizide, alanında uzman kişilerin İslam iktisadının temel kurum ve meselelerini ele aldığı kitaplara yer verilmektedir. Ele alınan konular, teorik bir derinlikten ziyade her seviyeden insanın kolaylıkla anlayacağı bir formatta verilmiştir. Dizide okunması kolay ve kısa eserlere yer verilecektir.

Dizide Yer Alacak Diğer Kitaplar

Faruk Taşçı, *Sosyal Refah: Bütüncül Bir Yaklaşım*

İsa Yılmaz, *Değer: İktisadi Bir Yaklaşım*

Lütfi Sunar, *Adalet*

Mehmet Fatih Buğan, *Üretim/Verimlilik*

Muhittin Kaplan, *Fayda*

Ömer Torlak, *Girişimcilik: Değişim ve Değer Yolculuğu*

Taha Eğri, *Emek*

Yunus Emre Aydınbaş, *Tasarruf*

Yunus Kutval, *Özgür Kanbir, Ekoloji/Çevre*

Saffet Köse

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (1986) mezunudur. Aynı üniversitede yüksek lisans (1988) ve doktorasını (1994) tamamlamış olup, 1986-1992 yılları arasında Türkiye Diyanet Vakfına bağlı İslâm Araştırmaları Merkezinde (İSAM) çalıştı. 1992 yılından itibaren Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde araştırma görevlisi olarak vazifeye başladı. 1994'te Mısır'da bulundu. 18 Mart 1996 tarihinde yardımcı doçent, 1997 yılında doçent, 2003'te de profesör oldu. 1999-2002 öğretim yıllarında Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde üç yıl süreli olarak dekan yardımcısı ve öğretim üyesi olarak görev yaptı. Azerbaycan'ın bilimsel ve kültürel gelişimine katkıları sebebiyle Azerbaycan Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim şurasınca Faxr-ı Ferman'la ödüllendirildi. Selçuk Üniversitesi senatosunda fakülte temsilcisi olarak bulundu (2003-2006). Köse, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi'nin editörlüğünü yapmaktadır. İngilizce ve Arapça bilmektedir. Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde İslâm Hukuku Anabilim Dalı öğretim üyesi iken 1 Nisan 2013 tarihinden itibaren İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Kurucu Dekanı olarak görev yapmıştır. Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan tarafından İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi rektörlüğüne atanmış olup 9 Nisan 2018 tarihi itibari ile görevine başlamıştır. Köse'nin çok sayıda yayımlanmış makale, telif eser ve ansiklopedi maddesi vardır.

İçindekiler

Önsöz	ix
Giriş	1
1. Ticaret Ahlâkının Temel İlkeleri	5
2. Ticaret Fıkhnının Esasları	29
3. İş Hayatı	49
Sonuç	71
İleri Okumalar	77
Terimler Sözlüğü	79
Notlar	83
Kaynakça	85

Önsöz

Ticaret, hayatın kaçınılmaz etkinliğidir. Çünkü insanlar, kendilerine yakışan bir hayat için bütün ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri imkânlarla sahip değildir. Bunun sadece zaman ve mekânla sınırlı bir husus olmadığını, yeteneklerle de ilgisinin bulunduğunu belirtmek gerekir. Bu sebeple herkes toplumsal hayatta kendi emeğini, üretimini vererek ya da paraya dönüştürerek bir başkasına ait emeği ya da malı satın alma yoluna gitmektedir. Bu, hayatın ana dinamiğini oluşturan bir süreçtir. Esasen hayatı tanımladığımızda onun ticaret içinde örgülenmiş bir ağdan ibaret olduğunu belirtmek yerinde olur.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.): "İnsanoğlu'nun iki vadi dolusu altını olsa bir üçüncüsünü ister. Onun gözünü ancak toprak doldurur." hadisi (Buhârî, Rikâk, 10; Müslim, Zekât, 116, 119; Ahmed b. Hanbel, 5:117, 131, 132, 219) insanın çok farklı duygularla mal sahibi olmaya arzulu olduğunu gösterir. Bunun yanında, paranın ayartıcı bir güce sahip olması, insanın zaaflarına yenik düşmesinin de bir gerçek oluşu, ticari hayatta sağlam bir ahlâka ve buna bağlı güçlü bir hukuk

sistemine ihtiyaç duyulduğunu gösterir. Bu sebeple Hz. Peygamber'in Mekke'de imanla birlikte ahlâkı, Medine'de ise ona dayalı hukuku oluşturduğu, bu yolda da ticaret ahlâkını öncelediği bilinmektedir. Bu sadece zaafıların kontrolüyle değil, aynı zamanda ticaretin çok yaygın ve herkesi ilgilendiren bir mübadele aracı olması sebebiyle onun fikhını bilmeye olan ihtiyaçla da alakalıdır. Dolayısıyla insanların yaptıkları işin fikhını bilmeleri kendilerine *farz-ı ayndır*. Hz. Ömer'in (r.a.) ticaret fikhını bilmeyen esnafı meslekten men ettiği bilinmektedir. Zira yapılması gerekenlerin ihmalinden ve kaçınılması gerekenlerin icrasından dünyevi ve uhrevi sorumluluk vardır. Dolayısıyla yapılan işin fikhını bilmek o işin doğal ve ayrılmaz parçasıdır.

Bu kitapta da ticaret konuları öz biçimde üç bölüm halinde ele alınmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde ticaret ahlâkının öne çıkan ana ilkeleri, ikinci bölümde ticaret fikhının esasları, üçüncü bölümde ise iş hayatına dair ana noktalar, İslam'ın ana kaynakları açısından kaydedilmeye çaba sarfedilmiştir. Çalışmada daha önce basılmış bulunan *İslam İş ve Ticaret Ahlâkı* başlıklı kitabımız (İGIAD, 2020, 4. basım.) ile *İslam İktisadında Bir Finans Kaynağı/Aracı Olarak Ortaklık*, (İHAD, 32. sayı) künyeli makalemizden büyük ölçüde yararlandığımızı belirtmek isteriz.

Elbette ticaret ile ilgili konular daha derinlikli olarak ele alınmayı hak etmektedir. Ancak cep kitapları serisinin çerçevesine bağlı kalmak amacıyla, onun ana konular üzerinden çerçevesi çizilmekle yetinilmiştir.

Çalışmamızın, ilgilenenlere ticaret ahlâkı ve fikhını öz biçimde bir de bizim dilimizden hatırlatmak dışında bir amacımız yoktur.

Gayret bizden tevfiğ Allah'tandır.

Saffet Köse

İzmir, 2020

Giriş:

Kitabın Planı Hakkında Birkaç Söz

Ubade b. Samit'ten nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Bana altı şeyin güvencesini verin, ben de size cennetin garantisini vereyim: Konuştuğunuzda doğru söyleyin, söz verdiğinizde sözünüzü tutun, bir şey emanet edildiğinde onu koruyun, iffetinizden taviz vermeyin, gözle riniz kontrolünüzde olsun ve ellerinizi kötülüklerden çekin.” (Ahmed b. Hanbel, V. 323).

Ticaret kitabı üç bölüm olarak planlanmıştır. Birinci bölüm ticaret ahlâkını konu edinecek ve burada öne çıkan temel ilkelere ve kavramlara yer verilecektir. Bunun sebebi şudur: Ahlâkın bıraktığı boşluğun hukuk tarafından doldurulması oldukça zordur. Özellikle kötü niyetli ve vicdani kaskatı kesilmiş olanların hukuk yoluyla kontrolü imkânsız denecek ölçüde zordur. Bu sebeple Müslüman toplumların hâkim renginin ahlâk olması hedeflenmiştir. Hz. Peygamber'in: “Ben güzel ahlâkı tamamlamak üzere gönderildim.” (Mâlik, *el-Muvatta'*, Husnü'l-huluk, 8; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 381); “Müftüler fetva verse de sen yine de fetvanı vicdanından al.” (Dârimi, *Büyü'*, 2; Ahmed

b. Hanbel, el-Müsned, IV, 194, 227, 228), “İyilik ahlâk güzelliğidir, günah ise seni huzursuz eden ve başkalarının bilmesini istemediğin şeydir.” hadisleri bu hedefe işaret etmektedir (Müslim, Birr, 14, 15; Tirmizi, Zühd, 52). Nitekim bu hedef şu hadiste daha da belirgindir: “Siz bana aranızdaki anlaşmazlıklar sebebiyle davaya geliyorsunuz. Belki bazınız delilini diğerinden daha iyi ifade eder (Bu sebeple ben de onun lehine hükmedebilirim). Ben kimin lehine (onun sözünü dikkate alarak) kardeşinin hakkından bir şey hükmetmiş isem, ona ancak ateşten bir pay vermişimdir. Sakın o hükümlerle verdiğim bu payı almasın.” (Buhârî, Şehadât, 28, Hiyel, 10, Ahkâm, 20; Müslim, Akdiye, 4; Ebû Dâvûd, Edeb, 87).

Buradan hareketle denilebilir ki İslam medeniyeti bir ahlâk medeniyetidir. Ahlâkın enerjisini de iman oluşturur. Bu sebeple Hz. Peygamber, Mekke’de iman ile birlikte ahlâki zemini sağlamlaştırmış, İslam toplumu inşa etmek üzere geldiği Medine’de bu ahlâk üzerine ahkâmı koymuştur. Medine’de de ahirete irtihâl edinceye kadar hep güzel ahlâkın kökleşmesi için çaba sarfetmiştir.

Din, ahlâk ve hukuk arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu üç normatif kurum, davranışları konu alır. Ancak hukuk, davranışın kurala uygunluğunu denetler, din ve ahlâk ise onun arkasındaki itici güç (niyet) ile ilgilenir. Bu üç yapının uyumu insanın iç ve dış dünyasıyla bir bütün halinde kavranması imkânını verir ve kontrol sağlamada kolaylık ortaya çıkar. Mesela dinin günah saydığı, ahlâkın kötü, dolayısıyla toplumun ayıp telakki ettiği hukukun da yasal/meşru bulmadığı ve maddi müeyyide öngördüğü bir yasağa uymama cesareti gösterebilmek kolay değildir. Bu üç disiplin arasında çatışma söz konusu olursa, mesela dinin günah, ahlâkın kötü, insanların ayıp saydığı bir davranış hukuk tarafından yasal kabul edilirse, orada değerler karmaşası oluşur. O sebeple İslam toplumları açısından

konuya yaklaşıldığında din değeri belirler, ahlâk onu yaşam biçimine dönüştürür, toplum kültürünü inşa eder ve hukuk da maddi müeyyidesi olan yazılı kural haline getirir. Bu konuda 13. yüzyılda Anadolu'da esnaf teşkilatı olarak kurulan ahîlik en iyi örneklerden birisidir. Ahîlik, usta-çırak hiyerarşisi ile canlılığı devam ettirilen meslekler yanında ahlâki ilkelere bağlılık konusundaki duyarlılık ile de örnek bir kurum olarak tarihte yerini almıştır. Bu tür yapılarda gelişen muhabbet ortamının ve ahlâki kontrol mekanizmalarının hukukun zorlayıcı gücüne ihtiyacı azalttığını söylemek mümkündür. Çünkü ahlâki davranış, herhangi bir müeyyide endişesinden bağımsız olarak içselleştirilmiş, iradi, bilinçli (huya dönüşmüş ve otomatik hale gelmiş) ve özgürce seçimi ifade eder.

İkinci bölümde ticaret fıkına yer verilecektir. Fıkıh, din ile hayatın bağlantısını farz, vacip, mendup, haram, tahrimen mekruh, tenzihen mekruh ve mübah kavramları üzerinden kuran ilmin adıdır. Bir iş ile meşgul olan, onun fıkını bilmekle yükümlüdür ve bu kendisine *farz-ı ayn*dir. Bu sebeple günlük hayatta herkesin içinde yer aldığı ticaretin genel nitelikleriyle fıkına yer verilecektir.

Ticaret fıkı klasik kaynaklarda oldukça geniş şekilde ele alınmaktadır. Ancak bu kitapların hedef kitlesi ve amacı doğrultusunda sadece temel hükümlere yer verilecek ve ayrıntılara girilmeyecektir.

Üçüncü bölümde ise iş hayatı ile ilgili konulara yer verilecektir. Öncelikle çalışmanın önemi, girişimcilik ruhunun canlı tutulmasına dönük İslam'ın temel kaynaklarındaki yönlendirici ilkelere, sermaye birikimi ve faiz yasağına alternatif olarak ortaya konan ticari ortaklığın önemine ve ortaklığın temel ilkelerine yer verilecek, ayrıca iş hayatının ana aktörleri olan işçi ve işveren ilişkilerine ahlâki ve fıkhi boyutlarıyla değinilecek olmasıdır.